

KIRJALLISUUDEN TARKASTELUA

HARTO HAKOVIRTA: **Suomen turvallisuuspolitiikka**. Tammi, Helsinki 1971, Maailma tänään — sarja, 164 sivua.

Hakovirran pro gradu-työstään muokkaama tutkielma ilmestyy otolliseen aikaan tarjoamaan asiantietoa ja kokonaisnäkemystä turvallisuuspoliittiseen keskusteluun. Se lie-nee ensimmäinen kokonaisuus, jossa 1960-luvulla kehittyneen turvallisuuspolitiikka-käsitteen valossa ja kansainvälisestä viitekehiksestä lähtien tarkastellaan turvallisuutemme säilyttämiseen tähtäävää virallista toimintaa. Tekijä mainitsee tarkoitukseksensa kohentaa tällä turvallisuuspolitiikkamme edellytyksiä, päämääriä ja keinoja esittelevällä tutkielmallaan käynnissä olevan keskustelun tasoa.

Tutkielman lähtökohdista ja tieteellisyydestä

Hakovirta pyrkii briljeeraamaan tutkielman-
sa tieteellisyydellä ja ehkä juuri siksi erehtyy silloin tällöin hedelmättömään teoretisointiin. Hänen lähtökohtanaan on nykyisessä, loogista empirismiä kannattavassa, nk. länsimaisessa politologiassa vallalla oleva käsitys politiikasta voimaan perustuvana valtataisteluna. Hänen tieteen intressinsä vaikuttaa lähinnä käytännölliseltä ja tutkielma antaa näin jokaiselle kiinnostuneelle mahdollisuuden syventyä turvallisuusongelmiimme. Hedelmällisemmän, joskin työläämmän lähtökohdan olisi tarjonnut hermeneuttis- dialektinen näkökulma, joka korostaa järjestelmän ratkaisevaa vaikutusta. Se olisi kuitenkin vaatinut voimapolitiittiseen näkemykseen perustuvien lähteitten uudelleenanalysointia.

Kirjoittaja pysyttelee lähes täysin politiikan kansainyhteisellä-, -välisellä ja valtiotasolla puuttumatta turvallisuuspolitiikkamme ryhmätason vaikuttajiin virallisia päätöksentekoa-
liemia lukuunottamatta. Yksi yksilötason tekijä,

turvallisuuden tunne, pääsee kuin vahingossa esiin valtiollisen riippumattomuutemme ole-
mista eriteltäessä. Yksilön turvallisuuden tarpeestakin voisi lähteä liikkeelle.

Jos tieteellisyyden kriteeriksi otetaan tieteellisen metodin käyttö ja soveltaminen koko tutkielmaa koossapitävänä tekijänä, jää tieteellisyys melko niukaksi. *Morgenthaun* esittämien vastakkaisuuden ja kilpailun mallien (2 sivua), *Knorrin* yksinkertaisen voimankäyttö-yhtälän (3 sivua) *Fucksin* ja *Russettin* laatimien ennusteiden (2 sivua) referointi tai pinnallinen soveltaminen ei vielä paljoa anna. *Organskin* voimansiirtymäteoriaa soveltaessaan saada Hakovirta jo enemmän irti ja siinä näkyy kirjoittajan omaakin panosta. *Hyvärisen* tutkimuksesta saadun *Bouldingin* puskurivaltiomallin (2 sivua) tärkeimpien termien »riittävän sisäisen lujuuden ja vastustuskyvyn» määrittelemättä jättäminen laskee sen arvoa. Vaikka kirjoittaja mainitsee *Bouldingin* lähdeluettelossa, hän lainaa mallin sovellettuna sekundaarilähteestä, *Hyväriseltä*. Turvallisuuspoliittisesta kentästämme *Snyderin* — *Bruckin* — *Sapinen* mallin avulla saatu kuva on jo onnistuneempi, vaikkakin luonnollisesti yksinkertaistaa todellisuutta. Se jää kuitenkin muusta tutkimuksesta, joitakin heikkoja kiinne-kohtia lukuunottamatta, lähes irralliseksi, eikä näin seuraa siitä vedettynä johtopäätöksenä. Mallin heikkoutena on sisäisen ja ulkoisen kentän kontrolloimattomien ja toimintamuuttujien määrittelemättä jättäminen. Ainakin niistä olisi voinut ottaa esimerkkejä.

Jos tieteellisyyden kriteerinä pidetään, kuten historiantutkimuksessa, lähinnä lähdekritiikkiä, voidaan tutkielmaa pitää tieteellisenä lähteiden eritasoisuudesta (esim. *Junnila, Häppölä*, versus *Schelling*) huolimatta. Onnistuneesti käytettynä ne ovat selvästi monipuolistaneet tutkielmaa, joka jää silti kuvailevalle tasolle. Teknisiä yksityiskohtia koskevat tiedot olisi

pitänyt, jos niitä nyt lainkaan tarvitaan, tarkistaa tunnustetuimpien teknologioiden julkaisemista lähteistä (esim. ydinräjähteiden voimakkuus 0.1 kt — 100 Mt po. 0.02 kt — 58 Mt/A Bühl Atomwaffen). Tutkielmaa on vielä rajattu siten, ettei puolustuspoliittisten doktriinimme käytännön toteuttamista ole käsitelty.

Terminologiasta

Strateginen ja varsinkin ydinstrateginen terminologia on Suomessa vasta vakiintumassa, kun ei sitä ennen SALT:ia juuri ole tarvittu. Toistaiseksi ainoa lähde, jossa on tärkeimpiä strategisia termejä suomeksikin, on Pääesikunnan moniste »Strategiset käsitteet ja asejärjestelmät». Mm. seuraavat Hakovirran tutkielman termit olisi voitu suomentaa osuvamminkin:

- second strike capability — toisen iskun mahdollisuus — paremmin: *vastaiskukyky*
- balance of terror — kauhusapaino — paremmin: *kauhun tasapaino* (kauhun aikaansaama ja ylläpitämä tasapainotila — jo vakiintunutkin)
- nuclear war — ydinasesota — paremmin: *ydinsota* (jo vakiintunut — vrt. ydinsulku, tosin vanhahtava atomisota olisi paras)
- flexible response — joustava vastaisku — paremmin: *joustava vastatoiminta* (jonka olennaisin piirre on juuri se, ettei vastatoimenpiteen tarvitse olla isku)
- kostovoima (vanhentunut) — paremmin: *iskuvoima* (counterforce) tai *pelotusvoima* (deterrent)

Hakovirran esittämältä osuvaltakini kritiikiltä putoaa osa pohjaa, kun hän jättää operationalisoimatta eräitä avainkäsitteitä. Tällainen on esimerkiksi Suomen »riittävä puolustuskyky», josta lukija heti kysyy itseltään: missä olosuhteissa ja mihin riittävä? Puolustuskyky ketä vastaan ja minkä puolustamiseksi? Tarkoittaako puolustuskyky vain tiettyä kapasiteettia vai sisältykö siihen myös tahto käyttää sitä?

Kirjoittaja sekoittaa ohjusluokittelussaan keskenään vaikutukseen (strateginen/taktinen) ja kantamaan (keskimatkan) perustuvan joon. Ohjuksen strategisuuden tai taktisuuden voi

varmuudella todeta vasta sen kohteessa aikaansaamaan vaikutuksen perusteella. Kantamamittana pitäen taas puhutaan kauko-ohjuksesta (ICBM, yli 4 000 km), keskipitkän matkan ohjuksesta (IRBM, 2 000—4 000 km), keskimatkan ohjuksesta (MRBM, 800—2 000 km), lyhyen matkan tai ehkä lähiohjuksesta (SRBM, alle 800 km).

Spekulointia sodan luonteesta

Sodan kuvaa ja luonnetta koskevan erittelyn tulisi lähteä tapahtuneista tosiasioista ja seurata kaiken aikaa käytävistä sodista saatavia tietoja. Useimmiten, niinkuin tässäkin tutkielmassa, siinä kuitenkin eksytään teoreettiseen spekulointiin, jota edustaa esimerkiksi *Kahnin* eskalaatioteoria ja jonka yhteydet todellisuuteen ovat vähäiset. Esimerkkinä Hakovirran spekuloinnista toteamus: »Alan johtavien teoreetikkojen käsityksen mukaan suursota joko välittömästi alkaa suursotana tai vastustamattomasti eskaloituu sellaiseksi», jossa tekijä vetoaa Schellingiin.

Toisena esimerkkinä teoreettisen spekuloinnin ja kylmän todellisuuden ristiriidasta mainittakoon McNamaran Ann Arborin puheensa 1962 julkistama ja USA:n turvallisuuspolitiikkansa ydinstrategiseksi tavoitteeksi otama counterforce- eli iskuvoimastrategia, johon Hakovirtakin viittaa. Tämän tarkoituksena oli kohdistaa mahdollinen ydinisku vastustajan (Neuvostoliiton) asevoimaan ja välttää asutuskeskusten tuhoamista. Sen saavuttaminen jäi muutaman vuoden kuluttuakin utopiaksi, lähinnä siksi, että Neuvostoliitto piti tiukasti kiinni kaupunkistrategiastaan ja asevoimaansa edelleen asutuskeskuksissa tai niiden läheisyydessä. McNamara joutui tinkimään tavoitteestaan ja pyrki nyt tuhovaihtuksen rajoittamis- ja tuhokyvyn takaamisstrategioiden ja lopulta uudelleen kaupunkistrategian toteuttamiseen.

Sodan kuvaa hahmoteltaessa on usein, ja niin tässäkin, vikana ydinaseitten liiallinen korostaminen, konventionaalisen voiman väheksyminen ja kemiallisten sekä biologisten taisteluaineitten osuuden käsittelemättä jättäminen. Ranskalainen strategi *Andre Beaufre* on mielestäni onnistuneimmin osannut luonneh-

tia 1980-luvun taistelukenttää (N. Calderin (toim.) kirjassa Jos suursota sytty s. 11—26).

Suurvaltojen strategisista doktriineista

Kirjoittaja on pyrkinyt tiivistetysti esittämään suurvaltojen, tärkeimpien Länsi-Euroopan NATO-maiden, Kiinan, NATO:n ja Varsovan liiton poliittiset päämäärät ja uusimmat strategiset doktriinit. Doktriinin määritelmä on saatu *Birnbaumilta* ja on muuten oikein käsitetty paitsi, että kummallisen »aseiden käytön jaottelun» (dispositioner...) sijasta voisi puhua joko aseiden käytön järjestelyistä (sananmukaisesti) tai olemassa olevan asevoiman käytön suunnittelusta.

Poliittiset päämäärät on esitetty käsittääkseni jotakuinkin oikein, mutta strategisissa doktriineissa tyydytään jälleen pääasiassa niiden ydinstrategisten aspektien suppeaan esittelyyn. Vain Kiinan ja osittain Länsi-Saksan osalta tulee konventionaaliseen voimaan perustuva strategia esiin. Neuvostoliiton uusimmasta strategiasta ei kirjoittaja onnistu luomaan selkeää kokonaiskuvaa. Englannin suhtautumisesta NATO:n ydinasevoimiin voi saada virheellisen käsityksen ja MLF:lle 1960-luvun alkupuolen ja pelkästään ydinstrategisena kysymyksenä on annettu turhan suuri osuus (lähteistä johtuen). Ranskan strategiasta doktriinista puuttuu kokonaan asevoiman käyttöä koskeva osa, joka muittenkin osalta jää melko hämäräksi.

USA:n 1960-luvun turvallisuuspolitiikkaa ohjanneen McNamara-doktriinin sisällöstä saa valitettavan vaillinaisen ja yksipuolisen kuvan. Sen syntyyn lienee vaikuttanut kirjoittajan rajoittuminen vain kahteen ja pelkästään doktriinin syntyvaihetta kuvaavaan lähteeseen (*Kaufmann* ja *SOU* 1966: 18). Hakovirran mukaan on doktriinin sisältö kiteytettävissä seuraavaan luetteloon: joustava vastatoiminta — keskitetty kontrolli — luottamuksen lisääminen pelotusvoiman uskottavuuteen — ydinkynnyksen nostaminen — eskalaation esto.

Itse kiteyttäisin ottaen huomioon toisaalta McNamara-doktriinin kehittymisen aina nykypäiviin asti ja toisaalta sen luonteen asevoiman käytön suunnittelua, asehankintapolitiikkaa ja asevoiman käyttöä ohjaavana strategiaa, sen sisällön seuraavasti:

1. McNamara-doktriinin lähitavoitteet:
  - a) strategisen iskuvoiman kehittäminen (ohjuskuiilu umpeen — vastaiskukyky)
  - b) konventionaalisen voiman kehittäminen (voiman lisääminen, erikoisjoukot, sissitaktiikka)
  - c) puolustushallinnon tehostaminen (keskitäminen, JCS—NSC päätöksentekomekanismin parantaminen, PTS, 5-vuotisbudjetointi, kustannus-hyötyanalyysin, operaatio- ja systeemianalyysin käyttö jne)
2. McNamara-doktriinin joustavan vastatoiminnan vaihtoehtoja: vastaisku (aluksi iskuvoimastrategia, sittemmin tuhoamiskyvyn takaaminen ja tuho vaikutuksen rajoittaminen) — taktisten ydinaseitten käyttö (luovuttiin) — ydinasevalvonta — konventionaalisen voiman käyttö — sotien rajoittaminen — kehitysmaitten »auttaminen» — vaikuttaminen Neuvostoliiton strategiaan
3. McNamara-doktriini ehkäisevänä pelotusstrategiana: pelotuksen muuttaminen myös sodassa tehoavaksi — ydinkynnyksen nostaminen

Hakovirta antaa liian hyvän kuvan kauhun tasapainotilan pysyvyydestä. Todellisuudessaan esimerkiksi Neuvostoliiton 1950-luvun lopussa saavuttama kauko-ohjusetumatka järkeytti sitä melkoisesti.

Turvallisuuspolitiikkamme päämääristä ja keinoista

Hakovirran terävä kritiikki puolustusneuvoston turvallisuuspolitiikallamme asettamasta päämääristä »alueellisen koskemattomuutemme ja valtiollisen itsenäisyytemme säilyttämisestä kaikissa olosuhteissa», on tutkielman parhaita osia. Hän tuo esiin mm. itsenäisyyskäsitteen operationaalisen määrittelyn tarpeen. Lopulta hän itse unohtaa operationalisoida »riittävän puolustuskyvyn» ja tämä vie pohjan väitteeltä Suomen puolustuskyvyn jatkuvasta laskemisesta. Voihan sen sijaan ollakin niin, että puolustuskyvyn käsitteisältö ja kriteerit ovat muuttuneet. Käsitys siitä, että turvallisuuspolitiikka on jotain muutakin kuin sotilaitten hokema »ulkopoliitiikka + maanpuo-

lustus» lienee oikea. Periaatteessahan kaiken ulkopoliittisen toiminnan tulisi lähteä yksityisen kansalaisen turvallisuuden säilyttämisestä ja lisäämisestä. Näin se voitaneekin kokonaisuudessaan lukea turvallisuuspolitiikkaan. Puolustuspolitiikkakin siihen sisältyy, mutta myös muilla, esimerkiksi sosiaaliturvaa lisäävillä toimenpiteillä, on turvallisuuspoliittista merkitystä. Ne muun muassa lisännevät maanpuolustustahtoa.

Suomea ja Pohjolaä käsittely, *Killistä* referoiva kappale ei tarkastele lainkaan Suomea ydinstrategisesta näkökulmasta. Suomen puolueettomuus- ja puolustuspolitiikkaa koskevat osat, jotka pääosin perustuvat Risto Hyvärisen tutkimuksiin, ovat referoinnista huolimatta tutkielman parasta antia.

Turvallisuuspoliittisia päätöksentekoelemiämme esitellessään Hakovirta jättää (tieten tahtoen?) puolustusasiain valiokunnan mainitsematta. Sen osuushan on yleensä supistunut mietinnön esittämiseen joistakin toivomusaloitteista ja joskus jopa lakiesityksestäkin.

Johtopäätös tarpeestamme ylläpitää vahvaa maanpuolustusta YVA-sopimuksen konsultaatio- ja avunantomekanismin käynnistymisen estämiseksi ei hätkähdytä uutuudellaan. Neuvostoliiton asennoitumisesta Suomeen esitetty juhla toinen johtopäätös »yleisesti ottaen Pohjola ja siinä erityisesti Suomi muodostavat Neuvostoliitolle vain turvallisuuspoliittisen osongelman, jonka merkitys riippuu yleisestä globaalista tilanteesta ja erikseen tilanteesta Euroopassa» lienee otettava piilohuumorina.

Toinen informatiivisesti antoisa osa tutkielmaa käsittelee puolustuspolitiikkaamme. Hakovirta väittää puolustuspolitiikkamme lyhytjenteisyyden ja jälkeenjääneisyyden syyksi ennen muuta sellaisen strategisen kokonaisnäkömysten (doktriinin) puuttumisen, joka toimisi pitkän tähtäyksen puolustuspolitiikan ohjenuorana. Kirjasessa »Puolustuslaitoksen kehittämisen 1960-luvulla» hän näkee »merkkejä siirtymisestä ydinaseaikakaudelle tyypilliseen strategiseen ajatteluun» (samoin on sanottu *Sogolovskin* Sotilasstrategian toisesta painoksesta), joita itse en havainnut. Sotilaat eivät varmastiakaan täysin yhdy Hakovirran väittämään kivääri- ja sotakone-strategien erimielisyyden vaikutuksesta mainitun kokonaisnäkömysten puuttumiseen.

Lukijan jo miltei pitkästyttyä odottaessaan Suomen turvallisuuspolitiikan ydinfaktorin, strategisen doktriinimme esittelyä, se vihdoin paljastuu Maanpuolustuksen tienviitat-otsakkeen alta. Hakovirran muutamat siitä poikkeavat näkemykset ovat mielestäni realistisia, vaikkakin kritiikki esitetään ärsyttävässä muodossa. Tienviitat on kuitenkin kokoonpantu sillä tavoin, ettei siitä varmuudella voi todeta kumpaa, kivääri- vai sotatekijälinjaa se on lähempänä. Väite kalotin strategisen arvon, joka on ennenkaikkea meri- ja ilmastrategista, liioittelusta ja toteamus Suomen kuulumisesta Neuvostoliiton etupiiriin, osuu kohdalleen. Tutkielmassa ei kuitenkaan sitten puututa siihen, miten tätä doktriiniamme on sovellettu käytännössä asehankintapolitiikkamme tai asevoiman käytön ohjenuorana. Hakovirta ei tuo esiin esimerkiksi sitä, että maanpuolustuskouluksemme on näihin päiviin asti ottanut huomioon vain konventionaalisen sodan mahdollisuuden. Hän ei käsittele esimerkiksi sitä, miten ja ketkä Tienviittojen 9. kohdassa mainitun harhautuneen ydinohjuksen tai muualta tulevan radioaktiivisen laskeuman ylläyttäessä ovat valmistautuneet toimimaan.

Lähtökohta keskustelulle

Hakovirran tutkielma tarjoaa puutteistaan huolimatta, joita edellä on ehkä turhankin yksityiskohtaisesti ja painottaen käsitelty, monia hedelmällisiä lähtökohtia keskustelun jatkamiselle. Se antaa kokonaisnäkömysten ja kehysten, jonka kansainvälispoliittinen osa tosin jää irralliseksi ja hämäräksi, mutta joka Suomea ja sen lähinaapureita käsitellessään osoittaa oleellimmat ongelmat ja tuo esiin uusiakin näkömystyksiä.

Jos tutkielman tieteellinen arvo ei niin kovin suuri olekaan, on sillä melkoista käytännöllistä ja ennen muuta informatiivista arvoa. Turvallisuuspolitiikkastamme kiinnostunutta lukijaa jäävät sen pohjalta askarruttamaan erityisesti kysymys strategisesta doktriinistamme ja sen identifioinnista, asevoimamme optimikoosta ja laadusta ja mahdollisista, tutkielmassa mainitsematta jääneistä turvallisuuspolitiikkamme keinoista ja välineistä. Tutkielman esittämän kansainvälisen viitekehysten tärkeimmäksi on-

gelmaksi jää vastaus kysymykseen siitä, toteutetaanko tulevaisuuden turvallisuuspolitiikkamme bi-, tri- vaiko multipolaarisen asetelman vallitessa?

Pauli Toikka

Autorenkollektiv unter Leitung von PETER KLEIN und STEFAN DOERNBERG: **Wohin geht Europa?** Herausgegeben von Deutschen Institut der Zeitgeschichte — VEB Deutscher Verlag der Wissenschaften, Berlin (DDR) 1970, 395 s.

»*Wohin geht Europa?*» ilmestyi DDR:n kirjamarkkinoille joulukuussa 1970, juuri parhiksi Länsi-Saksan ja Puolan välisen Oder-Neisse-linjaa koskevan sopimuksen allekirjoittamisen aikaan. Aihe on edelleen polttavan ajankohtainen. Kiinnostavuutta lisää vielä se, että teoksen toimittajat kuuluvat DDR:n arvovaltaisimpiin ulkopoliittikan tutkijoihin, joiden mielipiteillä ja argumentaatiolla on hyvin laajaa kantavuutta sosialististen maiden ulkopoliittikan muovautumisessa. Suomessa tunnetaan vielä hyvin vähän itäsaksalaista tieteellistä kirjallisuutta. Tämä on valitettavaa, sillä juuri DDR:ssä on viime vuosien kuluessa ilmestynyt useita mielenkiintoisia yhteiskuntatieteellisiä tutkimuksia, joiden taso on erittäin korkealuokkainen.

Teos »*Wohin geht Europa?*» on suppeaan muotoon koottu yleisesitys Euroopan turvallisuuskysymyksen ja Saksan ongelman kehityksestä aivan tuoreimpiin tapauksiin saakka. Hyvin tärkeä paino on asetettu etenkin tulevaisuuden ratkaisujen ja olemassa olevien edellytysten pohtimiseen. Tässä suhteessa mielenkiintoa herättävät sosialististen maiden ulkopoliittikan näkökulma ja tehtyjen ratkaisujen perustelut sekä vastapuolen toiminnan arvostelu ja arviointi. Teos jakaantuu kahteen osaan; kolme ensimmäistä lukua käsittelevät ongelman historiallista kehitystä ja neljä viimeistä erityisaspekteja: ulkopoliittisten suhteiden normalisoiminen Saksojen välillä, väkivalta luopumisen ongelma ja ydinaseiden leviämisen estäminen, Euroopan taloudelliset ja sotilaalliset blokkitumat sekä taloudellinen

kilpailu. Lopussa on vielä liitteenä tarkasti dokumentoitu kronikka tärkeimmistä tapahtumista vuosina 1954—1970.

Lyhyehkön historiallisen katsauksen tärkein teema on Euroopan turvallisuuskysymyksessä tapahtunut painopisteen muuttuminen Neuvostoliiton vahvistamisen ja sosialismin lujittamisen myötä yhä selvemmin osaksi kapitalistisen ja sosialistisen maailman välistä taistelua. Vielä I maailmansodan kohdalla oli kysymys kahden kapitalistisen suurvaltablokin välisestä kilpailusta, mutta lokakuun vallankumouksen jälkeen tilanne muuttui kokonaan. Nykyinen Saksan kysymys on teoksen mukaan jatke länsimaiden Neuvostoliiton vastaisesta ulkopoliitiikasta, joka muotoutui jo 1920-luvun kuluessa, eikä Hitlerin vastaisessa koalitiiossa tapahtunut väliaikainen lähentyminen juuri kyennyt tätä perinnettä katkaisemaan.

Miksi neljä suurta eivät ole saaneet tyydyttävää ratkaisua aikaan? Kirjoittajat päätyvät moniin syihin, jotka kaikki juontavat alkunsa heti sodan päättyttyä puhjenneeseen kylmään sotaan. Sen kuluessa pitkistyi ja mutkistui Saksan kysymys, Neuvostoliitto syytteli länsiliittoutuneita Potsdamin sopimuksen loukkamisesta ja täyttämättä jättämisestä. Väliä kylmenivät vuosien 1945—1949 kuluessa niin paljon, että kaikki edellytykset, jotka välittömästi sodan päättyessä olivat olemassa, valui hiekkaan. NATO:n, Varsovan liiton ja Euroopan taloudellisen integraation luominen sekä molempien Saksan valtioiden perustaminen kehittivät tilanteen vuoteen 1955 mennessä suunnilleen nykyisen kaltaiseksi. Erityisen ankarasti kirjoittajat arvostelevat vuoden 1954 syksyllä solmittua Pariisin sopimusta, jossa Länsi-Saksa vedettiin täysivaltaiseksi NATO:n jäseneksi ja lausuttiin Bundeswehrin syntysanat. Samalla elpyi Länsi-Saksan sotavarusteluteollisuus. Tämä kehitys johti täydelliseen sota edeltäneiden taloudellisten voimien restauraatioon. Tämä restauraatio-teesi on hyvin keskeinen ajatus DDR:n Länsi-Saksaa käsittelevässä kirjallisuudessa.

Länsi-Saksan ulkopoliittikan arvostelu on teoksessa erittäin kärkevä. Konrad Adenauerin luoma voimapolitiikan käyttämiseen tähtäävä linja ja Potsdamin sopimuksen jatkuva loukkaaminen on ollut kirjoittajien mukaan jatkuvasti jännityksen lieventymisen tiellä.

Vuoden 1937 rajojen vaatiminen ja Saksan yhdistämisen ajatuksella spekulointi sekä II mailmansodan realiteettien tunnustamattomuus ovat yhä Länsi-Saksan oikeiston ulkopoliittisen ajattelun pääasiallinen sisältö. DDR:ää kohtaan Bonnin hallitukset ovat käyttäytyneet ikään kuin sitä ei olisi olemassakaan. Kansainvälisellä tasolla Länsi-Saksa on vaatinut itselleen oikeutta yksin edustaa koko Saksan kansaa (Hallsteinin oppi); Bonnin ystävyyden ehto on edelleen DDR:n tunnustamattomuus. Koko Euroopan suhteen ovat NATO-maat kuluneiden 25 vuoden aikana yrittäneet ratkaista tämän kysymyksen ns. roll-back-taktiikkaa soveltamalla ja torjuneet miltei kaikki Potsdamin sopimuksen pohjalta lähteneet neuvottelutarjoukset. Roll-back-taktiikan avulla pyritään vetämään Euroopan sosialistiset valtiot hitaasti, yksitellen pois Neuvostoliiton vaikutuspiiristä. Neuvostoliiton taktiikka on koko ajan pohjannut kansainvälisten sopimusten kunnioittamiseen ja neuvottelukeskustusten aikaansaamiseen. Tämän tueksi kirjoittajat esittävät pitkän rivin venäläisten, puolalaisten ja itä-saksalaisten tekemiä aloitteita, jotka kaikki ovat saaneet torjuvan vastaanoton. Näillä neuvotteluilla olisi pyritty normalisoimaan molempien Saksojen väliset suhteet: tunnustamaan Euroopan nykyiset rajat, lopettamaan Hallsteinin opin käyttö, järjestämään Länsi-Berliinin erikoisasema, estämään ydinaseiden leviäminen, jne. Brandtin hallituksen ulkopoliittikka tekijät kutsuvat »uudeksi» vain siinä mielessä, että tämä hallitus on ensimmäinen, joka ei ohjelmassaan vaadi Länsi-Saksalle vuoden 1937 rajoja, koska se on tunnustanut Oder-Neisse-linjan. DDR:n tunnustamisen Brandtin hallitus on kieltänyt puhumalla velvoituksesta, jonka se on saanut kansakunnan yhtenäisyyden säilyttämiseksi. Brandtin »ei-diskriminointi»-periaatteen kirjoittajat tulkitsevat todellisuudessa Hallsteinin opin nykyaikaiseksi muunnokseksi, koska mm. ulkoministeri Scheel on ilmaissut usein Länsi-Saksan toivovan, etteivät muut valtiot tunnustaisi DDR:ää. Varsovan ja Moskovan kanssa solmitut sopimukset ovat ensimmäinen askel kohti jännityksen lieventymistä, mutta todellisuudessa tilanne ei kuitenkaan ole kovinkaan paljon muuttunut. Tästä on osoituksena etenkin äärioikeistolaisuuden viimeaikainen nousu Länsi-Saksassa.

CDU/CSU tekee vielä kaikkensa estääkseen sopimusten ratifioimisen.

Neuvostoliitto ei luovu esittämistään vähimmäisvaatimuksista, jotka teoksen kirjoittajien mukaan vastaavat Euroopan rauhaa rakastavien kansojen toiveita ja etuja. Yli kolmenkymmenen vuoden takaisten rajojen palauttaminen olisi mieleetöntä. Teoksen loppuosassa esitellään varsin mielenkiintoisesti sosialististen maiden ulkopoliittisten suunnitelmien ja tulevaisuuden odotusten takana olevia ajatuksia. Hallitsevimpana tendenssinä nähdään jatkuva taloudellisen ja sotilaallisen voimatasapainon muuttuminen sosialistisen valtioyhteisön kaikinpuolisen kehittymisen myötä. Tueksi esitetään runsaasti tilastotietoja taloudellisten voimasuhteiden kehittymisestä. Tällainen ajattelu on koko teoksen johtava idea. Viime vuosina on ollut havaittavissa myös selvä tendenssi Länsi-Saksassa ja muualla Euroopassa; ulkopoliittisten realiteettien tajuajien määrä on jatkuvasti nousemassa. Kirjoittajat ennustavat, että Länsi-Saksan oikeiston ja NATO:n on vetäydyttävä suurten massojen painostuksen tieltä. Brandtin toiminnasta voisi päätellä, että sosialidemokraatit ovat alttiimpia tajuamaan tulevaisuuden vaatimukset ja sen vuoksi he yrittävät pelastaa sen, mitä vielä pelastettavissa on.

Erittäin suurta huomiota osoitetaan Euroopan puolueettomien maiden ponnisteluille Euroopan turvallisuuskokouksen koollekutsumiseksi. Suomen Aidé-muistiota on käsitelty yksityiskohdaisesti, ja sen toivotaan pian johtavan positiiiviseen tulokseen. Sosialististen maiden odotukset liikkuvat näiden neuvottelujen suhteen lähinnä kahdella tasolla: 1) mahdollisuus nykyisen status quon tunnustamiseen ja 2) sotilaallisen jännityksen lieventämiseen ja ydinaseiden leviämisen estämiseen.

»Wohin geht Europa?»-teoksen mielenkiintoisin anti on näkökulmassa, joka tarkastelee tilannetta sosialistisen leirin kannalta. Parhaiten onnistunut osa on alkupuoli, varsinkin Länsi-Saksan ulkopoliittisen ajattelun arvostelu. Teoksen ansioihin kuuluu myös ajan-kohtaisuus ja koko ongelmakentän yleissilmäys, mikä palvelee erityisesti tavallista ulkopoliitikasta kiinnostunutta lukijaa. Myös sosialististen maiden käsitykset Brandtin ulkopoliittikan sisällöstä ja tavoitteista sekä Neuvostoliit-

ton leirin odotukset Euroopan turvallisuus-
kourouksen suhteen ovat meille uutta informaatiota.

Teoksen erityisaspekteja k sittlev t luvut ovat jääneet hieman irrallleen, toistojakin esiintyy. Näiden lukujen laajempaa yhteenvetoa olisi kaivattu. Vastapuolen kritiikin voimakas painotus synnyttää hieman ilke h n sivumaun, että kaikki todellisuudessa riippuu siitä, mitä Länsi-Saksa tekee; Neuvostoliitto odottaa vain tilanteen kehittymistä valmis ohjelma takataskussaan, mistään tinkimättä. Tämä kuva syntyy sen vuoksi, että teoksesta on j tety kokonaan pois analyysi sosialististen maiden ulkopoliittisten ratkaisujen kehittymisestä. Tehyjen ratkaisujen perustelujakin on esitetty varsin niukasti. Mutta kirjan lukemista kannattaa suositella jo yksistään siitä syytä, että meillä ei yleensä vaivauduta tutustumaan tuon toisen osapuolen argumentaatioon, ei tässä niin kuin ei monissa muissakaan asioissa.

Seppo Hentilä

MARTIN S TER: **Det Politiske Europa — Europeisk integrasjon: Teori, id  og praksis.** Universitetsforlaget, Oslo 1971, 454 s.

Integraatiotutkimusta voitaneekin perustellusti piti  eränä merkittävimmistä kansainvälisen politiikan uusista tutkimushaaroista. Mikäli mittapuuna pidetään eri tutkimusalueille erikoistuneiden tutkijoiden ja julkaistujen tutkimusten lukumäärää, integraatiotutkimus saattaa ainakin merkityksensä kasvunopeudessa tulla kilpailijoidensa joukossa ensimmäiseksi. Euroopan yhteisön yliopisto-opintojen instituutin keräämien tietojen mukaan pelkästään kymmenvuotiskautena 1959—1969 julkaistiin 690 Euroopan integraatiota koskettelevaa tai sivuvaava väitöskirjaa; vuosittainen lukumäärän kasvuvauhti on tällä hetkellä noin 50 %. Selitys ilmiölle on pohjimmiltaan siinä, että integraatiotutkimuksen merkityksen lisääntymisellä on vastikkeensa kansainvälisen järjestelmän rakenteellisissa muutoksissa.

Integraatiotutkimusten alueellinen jakautuminen on selvä osoitus siitä, että tutkimuksen lisääntyminen seuraa järjestelmän rakente-

muutoksia. Mainituista 690:sta väitöskirjasta 574 julkaistiin EEC-maissa, 13 Englannissa, 27 USA:ssa, 23 Sveitsissä, Socialistisissa maissa 28 ja muissa loput 25. Vaikka näitä tietoja ei voidakaan piti  täydellisinä (luettelon mukaan Pohjolan maissa ei mainittuna ajankaksena julkaistu yhtään väitöskirjaa määritellyltä alueelta, vaikka esim. Klaus T rnuddin tutkimus *Soviet Attitudes towards Non-military Regional Co-operation* ilmestyi v. 1961 ja toisena painoksena vielä uudelleen v. 1963), ne antavat ilmeisesti ylimalkaisen kuvan valitsevasta tilanteesta.

Parin kolmen viime vuoden aikana integraatiotutkimus on osoittanut selviä viri misen merkkejä myös Pohjolassa; eik  tämä ilmeisestikään vähiten liity eurooppalaisten integraatiokonstellatioiden uusiin piirteisiin, jotka ovat asettamassa Pohjolan maita suurimpien ulkopoliittisten ratkaisujen eteen sitten 1940-luvun turvallisuuspoliittisten perusorientoisongelmien. Mats Bergvistin *Sverige och EEC* on nyt saanut seurakseen Martin S terin kirjan *Det Politiske Europa*.

Erityisen ilahduttavana piirte n  kansainvälisen politiikan tutkimuksen kannalta on pidettävä siitä, että pohjoismainen integraatiokirjallisuus näyttää urautuvan ennen kaikkea politologisiin uomiin. Valtaosa EEC-maissa julkaistuista tutkimuksista on kuulunut lähinnä talous- ja oikeustieteiden piiriin. S terin kirjaa voidaan piti  tyypillisenä kansainvälisen politiikan traditionalistiseen koulukuntaan kuuluvana tutkimustyönä ja siten se seuraa vankasti Norjan ulkopoliittisen instituutin jo toista vuosikymmentä vanhaa tutkimusperinnettä. S ter on alunperin koulutukseltaan historiantutkija eik  tämä ole voinut olla vaikuttamatta hänen tapaansa käsitellä tutkimusaihetta.

Kirjan pääotsikko »Poliittinen Eurooppa» on sellaisenaan varsin epämääräinen, teoksen s ll n spesifioi vasta alkulehdelt  löytyvä alaotsake »Euroopan integraatio — teoria, idea ja käytäntö». »Poliittisena Eurooppana» kirjaa tarjotaankin ilmeisesti lähinnä kaupallisista syistä. Tutkimus on Euroopan integraatiokemityst  ohjaavien aktoreiden integraatiopolitiikan historiallinen vuorovaikutusanalyysi ja se kattaa ajallisesti koko toisen maailmansodanj lkeisen jakson. Tekijä käsittelee tosin

myös aikaisempaa integraatiohistoriaa, mutta teoksen sitä koskevat luvut on ymmärrettävä lähinnä pyrkimykseksi osoittaa — historioitsijoille tyypillisellä tavalla — sodanjälkeisen kehityksen alkujuuret ja niistä lähteneen prosessin jatkuvuus. Integraatiopyrkimysten ilmenemistä sodanajan vastarintaliikkeiden poliittisissa ohjelmissa ja pyrkimyksissä Sæter kuitenkin käyttää lähinnä alustavaan ideoiden ja aktoreiden politiikan yhteyksien tarkasteluun. Tältä osin hänellä on ollut käytettävissään primääriaineistoa, joka vasta äskettäin on tullut tutkijoiden saataviin.

Tutkimus jakaantuu viiteen osaan. Ensimmäisessä osassa tekijä tarkastelee Euroopan integraatiota teoreettisena ongelmana. Käytyään kriittisesti läpi kaikki merkittävimmät aikaisemmat integraatiomääritelmät, hän päätyy toteamaan, ettei yksikään niistä ole tyydyttävä lähtökohta Euroopan integraatiokehitystä ohjaavien poliittisten voimien tarkastelulle. Johtopäätöksensä seuraavaksi, että vain aktoreiden vuorovaikutuksen analyysi voi antaa kestävä pohjan integraatiokehityksen tulevaisuuden arvioinnille. Joskin muiden tutkijoiden integraatiomääritelmien kritiikki jää Sæterillä suhteellisen karkeaksi, hänelle on annettava tunnustus siitä, että jokainen kriittinen huomautus on eksplisiittisesti perusteltu. Kaikkia hänen argumenttiaan ei tosin voi sellaisenaan hyväksyä, mutta yleisjohtopäätöksestä on helppo olla yhtä mieltä: tähän astinen integraatiotutkimus — nimenomaan teorianmuodostus — on keskittynyt ehkä liiaksi prosessien tutkimiseen kontekstuaalianalyysin kustannuksella. Mikään yleisimmin tunnetuista integraatiomääritelmistä — kuten esim. *Haasin*, *Deutschin*, *Russettin*, *Lindbergin* tai *Mitrannyn* — ei todella tarjoa hedelmällistä lähtökohtaa integraatiojärjestelmien ja niiden kehitystä päävaikuttajina ohjaavien aktoreiden vuorovaikutusjärjestelmien suhteiden analyysiin. Tällainen analyysi on Sæterille välttämätön, koska hänen peruspyrkimyksensä on luoda pohjaa tulevan integraatiokehityksen ennustamiselle.

Toinen osa on omistettu eri Eurooppa-ajatusten, aktoreiden politiikan ja kansainvälisen politiikan riippumattomien prosessien suhteiden tarkastelulle. Kolmannessa ja neljännessä osassa Sæter analysoi yksityiskoh-

taisesti aktoreiden sodanjälkeistä integraatiopolitiikkaa sekä niiden vastakohtaisuuksista johtuneita atlantisen ja länsieurooppalaisen integraatiokehityksen suuria kriisejä. Viimeisessä osassa siirrytään käsittelemään samaa konkreettista konstellatiota toisesta perspektiivistä, aktoreiden yleiseurooppalaisten integraatiopyrkimysten tasolta. Osan ja kirjan viimeisessä luvussa Sæter tiivistää työlöään analyysin pohjalla hahmottamansa kokonaiskuvan näkemykseksi tulevaisuudesta, jossa Neuvostoliiton ja Länsi-Saksan integraatiotavoitteet ja -politiikka määräävät kehityksen dynamiikan. Ja tässä onkin kirjan pääasiallinen johtopäätös: Euroopan integraation tulevaisuuteen on katsottava Bonnista ja Moskovasta, Länsi-Euroopan integraatiokehityksen aikaisemmat ohjaajat, USA ja Ranska, ovat menettäneet otteensa ruorista, myös Ison-Britannian rooli on tulevaisuudessa sopeutujan rooli. Periaatteessa Sæter jättää avoimeksi kaksi kehitysvaihtoehtoa: joko Euroopan yhteisö kasvaa länsieurooppalaiseksi supervaltioksi tai se muodostaa vaiheen yleiseurooppalaisen suvereenien valtioaktoreiden turvallisuusjärjestelmän rakentamisessa. Vaikka hän ei eksplisiittisesti aseta näitä vaihtoehtoja selvään todennäköisyysjärjestykseen, hänen valintansa on implisiittisesti selvä ja paljastuu jo siitä, että kirjan viimeinen luku »Europeisk integrasjon i 1970-årene» kuuluu alaotsakkeena luvun »Vest-europeisk integrasjon i all-europeisk perspektiv» puitteisiin.

Länsi-Euroopan integraatiopolitiikkaa koskevan historiallisen analyysinsa Sæter tiivistää kategorisoimalla aktoreiden integraatiopolitiikan muutamien luokkanimikkeiden varassa. 1950-luvun alkuun saakka tämän integraatiokehityksen päälinjat olivat lähinnä »yleiseurooppalaisten integraatioaatteiden» ja »brittiläisen traditionaalisen konfederalismin» ohjaamia. Merkittävimmät institutionaaliset voitot — Brysselin sopimus, OEEC, NATO — on tänä aikana kirjattava lähinnä jälkimmäisen tiliin. Euroopan neuvostosta tuli — kuten tunnettua — eri linjojen kilpailuareena ja tämä kilpailu lamaannutti sen kehitysmahdollisuudet tavalla, joka on selvästi näkyvissä vielä tänäänkin. Euroopan hiili- ja teräsyhteisön synty ja ns. suuret integraatiosuunnitelmat — EDC ja EPC — siirsivät pääkehitys-

linjat »kaikenkäsittävän federalistisen funktionalismin» uomiin ja tällöin Ranska alkoi yhä selvemmin ottaa käsiinsä Länsi-Euroopan integraationäytelmän pääosan esittäjän roolin, jonka se näyttää vasta nyt olevan asteittain menettämässä Länsi-Saksalle (ja Neuvostoliitolle). Suurten suunnitelmien epäonnistuminen johti Messina-konferenssin ja sitä seuranneiden EEC:n ja Euratomin perustamisen myötä kuutosmaiden integraation »sektorifederalistiseen funktionalismiin». De Gaullen valtaantulon jälkeisen ajanjakson osalta Sæter käyttää Messina-valtioiden piirissä tapahtuneen integraatiokehityksen hallitsevasta linjasta nimitystä »ranskalainen kaikenkäsittävä konfederalistinen funktionalismi», jonka taakse muut EEC-maat siirtyivät Fouchet-kriisin ja monien muiden sisäisten kiistojen jälkeen asteittain vuoteen 1969 mennessä. »Brittiläinen traditiонаalinen konfederalismi» sai viimeisen konkreettisen ilmenemismuotonsa WFTA-neuvotte-lujen epäonnistuttua perustetussa EFTA:ssa. Vuoden 1961 jäsenanomus EEC:lle merkitsi sen osalta uuden linjan, »brittiläisen sektorikonfederalistisen funktionalismin», valintaa. Linjan eräät piirteet eivät kuitenkaan vastanneet de Gaullen pyrkimyksiä ja osittain tämän linjakysymyksen vuoksi Iso-Britannia joutui tilapäisesti luopumaan yrityksestään de Gaullen veton jälkeen. Neljä vuotta myöhemmin sen toinen jäsenanomus sai saman kohtalon. Nyt — kolmannen jäsenanomuksen jälkeen — brittien integraatiolinja ja jossakin määrin selkiintyneet suhteet USA:han ja Kansainyhteisöön näyttävät kelpaavan ranskalaisille. Ranskan halukkuus tinkiä linjakysymyksistä on ajallisesti yhteydessä sen aseman heikkenemiseen Euroopan integraatiokehityksen ohjaajana.

Samanlaista valmiutta kategorisointiin Sæter osoittaa yleiseurooppalaisen integraation pääpiirteitä kuvatessaan. Piirroksat sivuilla 334 ja 444 osoittavat näiden kategorioiden arvon lukijoiden informoimisen kannalta. Sen sijaan kuvien tieteellistä arvoa voidaan pitää vähintään kyseenalaisena. Niiden aika-akselissa ei ole mitään huomautettavaa, mutta eri linjojen läheisyysuhteita kuvaavaan horisontaaliakseliin sisältyvät graafisen esityksen tavalliset vaikeudet. Sæter asettaa tutkimukselle useita rinnakkaisia ambitiesiöitä. Ensinnäkin hän ilmoittaa teoksen tarkoitukseksi sen

kaksoisroolin kartoittamisen, jonka haltijana aktorit ovat kansainvälisen järjestelmän ja integraatiojärjestelmän jäseninä. Toinen pyrkimys on integraatioteorian jonkinasteinen kasaaminen osoittamalla aikaisemmat integraatiomääritelmät kontekstuaalianalyysin kannalta vajavaisiksi. Kolmas päämäärä on ennusteiden antaminen tulevasta integraatiokehityksestä. Teoreettisen ambition seurannaisena on »avoimen lähestymistavan» valitseminen tutkimuksen metodiseksi perustaksi. Avaimella lähestymistavalla Sæter tarkoittaa tutkimusotetta, joka ei pyri integraatiokehityksen kartoittamiseen jonkin tietyn integraatiopäämäärän kannalta, vaan jossa keskitytään tarkastelemaan eri aktoreiden integraatiopäämäärien ja -politiikan vuorovaikutusta integraatiokehityksen determinanttina. Ambitiesiöiden moninaisuus jättää lukijan jossakin määrin epätie-toiseksi siitä, missä tekstin osissa tekijä esittelee asioita, joita hän itse pitää työnsä tuloksina. Esim. avointa lähestymistapaansa hän ei metodiselta kannalta käsittele kuin muutamien suhteellisen epämääräisin viittauksin.

Sæter siirtyy empiirisestä aineistosta johtopäätöksiin monessa tapauksessa mystisellä tavalla, joka ei ole toisen tutkijan toistettavissa. Aineistonsa pohjalta hän näyttää mm. vankasti uskovan, että Euroopan yhteisön integraatiojärjestelmä pystyy tarpeen vaatiessa joustavasti mukautumaan yleiseurooppalaisen integraatiokehityksen osaksi. Eikä hän näe myöskään mitään hämmentävää siinä Brandtin näkemyksessä, että NATO-solidarisuus on mahdollista säilyttää siihen hetkeen, jolloin uusi eurooppalainen turvallisuusjärjestelmä näkee päivänvalon. Kaikki tutkijat eivät kuitenkaan ehkä kykene mieltämään tällaisia kynnyksimäisiä siirtymiä tulevaisuudessa, varsinkin jos eivät ole valmiita hyväksymään sitä Sæterille ominaista aksiomaa, että integraatiokehitys riippuu ennen kaikkea vain valtioaktoreista ja niiden politiikasta. Sæter ei usko aatteiden itsenäiseen voimaan eikä integraatiojärjestelmien omaan henkeen. Hänen näkemyksensä on varsin tyypillinen Morgenthaulainen voimapolitiittinen realistinen näkemys.

Sæter osoittaa tavatonta ymmärtämystä Brandtin Euroopan politiikalle ja on säännönmukaisesti taipuvainen näkemään historian

kulun osoituksena siitä, että tosiasiat antavat oikeutuksen myös Neuvostoliiton asemalle Euroopan nykyisen integraatiokehityksen toisena ohjaajana. Näiden kahden toimijan politiikka on Sæterille rationaalista ja loogista, muut ovat toimineet enemmän tai vähemmän irratiionaalaisesti tai epäloogisesti ajatellen eurooppalaisten ongelmien yleistä ratkaisua. Tämä sama tendenssi tuli muuten silmiinpistävän selvästi esiin myös Sæterin ensimmäisessä kirjassa *Okkupasjon, integrasjon, likeberettigelse*, joka ilmestyi NUPI:n julkaisemana v. 1967. Tässä tapauksessa olisi ehkä virheellistä puhua arvoväitteistä lähtökohdista, mutta on kuitenkin mahdollista, että tutkijan omat henkilökohtaiset preferenssit ovat vaikuttaneet tulkitoihin molemmissa kirjoissa.

Sæterin tutkimukseen voisi kohdistaa vielä muitakin huomautuksia. Mm. voidaan asettaa kyseenalaiseksi, onko hänen soveltamansa aktoreiden vuorovaikutusanalyysi ristiriidassa eräiden linkkiteorian peruslähtökohtien kanssa. Yleisesti ottaen Sæterin työtä on kuitenkin pidettävä täysipainoisena näytteenä pitkäjänteisestä työkyvystä ja terävästä analyytisestä silmästä. Päivantasalle ajallisesti saatettuna Euroopan integraatiokehityksen yleisesityksenä se tulee lähivuosina ilmeisesti olemaan eräs pohjoismaisten integraatiotutkijoiden viitekirjaston pääteoksista.

Harto Hakovirta

ROBERT JERVIS: *The Logic of Images in International Relations*. Princeton University Press, Princeton, N.J. 1970, 276 s.

Eräs niistä piirteistä, joka erottaa nykyisen kansainvälisen järjestelmän aikaisemmista, on aseellisen voiman käytöstä aiheutuvien kustannusten lisääntyminen. Monet kansainvälisen politiikan aikaisemmat rautaiset lait eivät enää pidä paikkaansa. Valtioiden väliset kapasiteettierot eivät enää siinä määrin kuin aikaisemmin ratkaise niiden valtasuhteita. Nykyisessä järjestelmässä esim. pienet valtiot monasti uhmaavat suurempia tavalla, joka aikaisemmin olisi melkein säännönmukaisesti johtanut fyysisten pakotuskeinojen — intervention ja sodan — käyttöön niiden tahdon lan-

nistamiseksi. Korrelaatiot valtioiden kapasiteettien ja päämääriensaavuttamiskyvyn välillä ovat yleisesti hämärtyneet. Valtasuhteiden fyysisten determinanttien merkityksen vähe-
tässä vallan psykologian merkitys on lisääntynyt. Yhä suurempi ja merkittävämpi osa valtioiden välisestä vuorovaikutuksesta tapahtuu keskinäisten odotusten tasolla. Perseptioiden merkitys on ilmeisesti lisääntynyt operationaalisen ympäristön 'realiteettien' kustannuksella.

Kansainvälisen politiikan psykologisten aspektien tutkimus on kuitenkin ollut toistaiseksi suhteellisen vähäistä. Kapasiteettien merkitystä valtioiden käyttäytymistä selittävänä tekijänä ei ole arvioitu uudelleen, ei ainakaan ilmeisesti niin perinpohjaisesti kuin järjestelmän ja aktoreiden toimintaperiaatteissa tapahtuneet muutokset edellyttäisivät. Useimmat tutkijat tosin pyrkivät ottamaan tulkinnoissa ja selityksissä huomioon kapasiteettivertailujen ohella myös psykologisia tekijöitä, mutta tämä pyrkimys on toistaiseksi jäänyt suhteellisen epämääräiseksi yhdistävien teoreettisten viitekehysten puuttuessa. Peliteorian kansainvälistä poliittisissa sovellutuksissa toimijoiden keskinäisten odotusten logiikka on tosin saanut varsin keskeisen sijan ja ilmeisesti juuri nämä sovellutukset ovat kaikkein eniten vaikuttaneet siihen, että psykologisen tason muuttujiin on alettu yleisesti kiinnittää yhä suurempaa huomiota. Peliteorian soveltuvuus kansainvälisen politiikan ilmiöiden tarkasteluun on kuitenkin suhteellisen rajoitettu; validiteetti-ongelmat ovat suuria eivätkä kaikki tutkijat halua hyväksyä peliteorian premissejä (esim. sen rationaalisuusoletuksia).

Robert Jervisin käsiteltävänä olevaa teosta voi hyvällä syyllä pitää merkittävänä pioneerityönä. Se on ensimmäinen vakava systemaattinen yritys kartoittaa kansainvälisen politiikan psykologisia determinantteja valtion ulkopoliitiikan kannalta. Jervis itse tosin määrittelee tutkimusaiheensa rajoitettumaksi: »The subject of this book is a little-discussed aspect of international politics, the ways states can affect the images others have of them and thereby exercise influence without paying the high cost of altering their own major policies». Tosiasiassa hän myös kiitettävän keskitetysti tutkimuksessaan seuraa tätä tehtävänäsettelua. Kokonaisuutena esityksellä on kuitenkin

implikaatioita, joilla on laaja merkitys tämän osa-alueen ulkopuolella niin, että tutkimusta voi todella pitää valtiotoiminnan ja valtioiden vuorovaikutuksen psykologian yleisesityksenä.

Jervis erottaa neljä perustapaa, joilla toimijat voivat »halvalla» vaikuttaa imageensa toisten toimijoiden psykologisessa ympäristössä. Ensinnäkin toimija voi käyttää signaaleja pyrkiessään sitoutumaan politiikkaan, jota se haluaa toisten toimijoiden pitävän politiikkanaan. Signaalit ovat julkilausumia tai toimenpiteitä, joiden merkitys perustuu toimijoiden hiljaiseen tai ilmaistuun yhteisymmärrykseen. Kontraarisesti vastakohtaisina signaaleille osoittajat ovat julkilausumia tai toimenpiteitä, joilla katsotaan olevan evidenssiarvoa suhteessa toimijan politiikkaan siksi, että niiden uskotaan olevan toimijan manipulointimahdollisuuksien ulkopuolella, siis riippumattomia toimijan kyvystä ja tahdosta. Osoittajien käyttämättömyys imagen halpana muuttamiskeinona perustuu tällaisen käsityksen usein ilmenevään virheellisuuteen: toimija käyttää manipuloiden signaalin tavoin tekijää, jonka muut toimijat uskovat olevan sen kontrollin ulkopuolella. Kolmanneksi toimijat voivat pyrkiä vaikuttamaan siihen, pitävätkö toiset toimijat sen julkilausumia ja toimenpiteitä signaaleina vai eivät ja mitä merkityksiä ne näille signaaleille antavat. Pyrkimys johtaa joko uusien signaalien luomiseen (coupling) tai aikaisempien miellelinkkien hävittämiseen (decoupling). Neljänneksi toimija voi vaikuttaa toisten toimijoiden tulkintoihin siitä, mitä sen käyttäytymisen aspekteja on pidettävä osoittajina ja missä määrin (coupling and decoupling of indices). Tämän diplomaattisen keinoaraston käyttöä Jervis tarkastelee systemaattisesti sekä loogiselta että empiiriseltä kannalta.

Valtiotoimijoiden ja niiden vuorovaikutuksen psykologian tutkimukselle tyypilliset vaikeudet tulevat kuitenkin Jervisin tutkimuksessa esiin niin selvästi, ettei hänen tuloksiaan voida pitää muuta kuin loogisin sitein toisiinsa liittyvänä sarjana propositioita. Selektiivisen eksemplifikaation avulla — tämä on ainoa empiirinen menetelmä, jota tekijä käyttää — ei voida todentaa yleistettyjä hypoteeseja. Yksilöpsykologian menetelmät ovat valtiotason käyttäytymisen tutkimuksen kan-

nalta suureksi osaksi irrelevantteja eikä Jervis niihin varsinaisesti turvaudukaan. Sen sijaan hän käyttää lukuisia esimerkkejä yksilötason suhteista pyrkiessään todentamaan valtiotason ilmiöitä. Aluksi lukija on spontaanisti valmis yhtymään lähes kaikkiin hänen esittämiinsä väitteisiin (koska ne pyrkivät olemaan yhdenmukaisia jokaisen ihmisen henkilökohtaisten yksilötason kokemusten kanssa). Kriittinen tarkastelu paljastaa kuitenkin ennen pitkää tällaisen hypoteesien tuottamistavan ja todentamismenetelmän vaarat.

Joissakin yhteyksissä Jervis käyttää lukijoidensa vakuuttamispyrkimyksessä jopa mielikuvituksen tuottamia yksilötason episodeja. Kieltämättä hän osoittaa suhteellisen järjestelmällisesti myös vastinilmiöt näille analogioille kansainvälisestä politiikasta. Sosiaalitieteissä on alkanut tulla yhä näkyvämpänä piirteenä esiin todennusten hyväksyminen niiden uskottavuuden perusteella. Ilmeisesti Jervisin yksilötason analogiat — etenkin kun niitä käytetään taitavasti kansainvälisen tason vastinilmiöpareihin yhdistettyinä — pyrkivät edistämään vaikutelmaa, että hänen tuloksiinsa on syytä uskoa. Mutta tämä vaikutelma saattaa olla illusio. Mielikuvitus voi tuottaa esim. säännöstön, jota noudattamalla johtaja pystyy liioja riskejä ottamatta viettelemään sihteerinsä — mm. tällaista analogiaa Jervis käyttää —, mutta eikö silloin esim. perseptioharhojen todistusaineistosta käy yhtä hyvin vaikkapa *Andersenin* tunnettu satu keisarin uusista vaatteista. Illustraatiota ja todentamispyrkimystä ei aina käytännössä voi erottaa toisistaan. Molemmat vaikuttavat — tai ainakin molemmilla monasti pyritään vaikuttamaan — tulosten uskottavuusimpressioniin.

Jervis eksemplifioi toistuvasti myös työmarkkinaneuvotteluista otetuilla — monasti sepiteytyillä — esimerkeillä. Kieltämättä lukija saa tällä tavalla monipuolisen kuvan käsiteltävästä ilmiöjoukosta, mutta toisaalta voidaan pitää kyseenalaisena onko tällaisten esimerkkien evidenssiarvo merkittävä kansainvälisten kysymysten alueella. Tätä validiteettiongelmaa Jervis ei lainkaan koskettele. Kansainvälisen politiikan psykologiaa käsittelevän sekundääriaineiston niukkuus on ilmeisesti ollut pääsyytä hänen valintoihinsa. Diplomiatiasta ja kansainvälisen politiikan historiasta on kui-

tenkin kirjoitettu lukemattomia kirjoja, jotka sisältävät yllin kyllin relevantteja tapauksia. Nämä tapaukset eivät ehkä aina ole sellaisenaan valmiiksi psykologisella tasolla tulkittuja, mutta mikään ei periaatteessa estäisi niiden käyttämistä psykologisten vuorovaikutusjärjestelmien hahmottelun lähtökohtina. Lisäksi — jos kerran sepittelyyn katsotaan aiheelliseksi turvautua — kansainvälisen politiikan tieteelliseen analyysiin koulitut aivot (jollaiset Jervisillä aivan ilmeisesti on) voivat tuottaa kansainvälisen politiikan tasolla mielikuvitus-esimerkkejä rajattomasti.

Edelläesitetty kritiikki ei millään tavalla himmennä Jervisin pioneerityön yleistä merkitystä. Hän on antanut merkittävän lisän kansainvälisen politiikan psykologian ymmärtämiseen. Uuden empiirisen tiedon etsiminen voi lähteä hänen esittämänsä käsitteistön ja hypoteesisarjan pohjalta. Jervis tarjoaa kokonaisen kilon Kolumbuksen munia, joiden arvo ei vähene siitä, että kenen hyvänsä lukijan on helppo pitää kirjan oivalluksia ilmeisinä tosiasioina ja joskus jopa itsestäänselvyyksinä.

Harto Hakovirta

FREDERICK J. FLERON, Jr. (ed): **Communist Studies and the Social Sciences: Essays on Methodology and Empirical Theory.** Rand McNally & Company, Chicago 1969. 481 s.

JAN F. TRISKA (ed): **Communist Party-states: Comparative and International Studies.** The Bobbs-Merrill Company, Inc., New York 1969. 385 s.

Useimmilla politiikan tutkimuksen osalualueilla on viime vuosina korostetusti tullut esille selvä muutoksen tarve: yhä useammin tunnustetaan »vanhojen» lähtökohtien, lähestymistapojen ja metodologian hedelmättömyys ja riittämättömyys. Miltei kaikki tunnustavat sen, että politiikan tutkimus on vaiheessa, jossa olisi yritettävä etsiä uusia teitä. Sen sijaan ei olla läheskään yksimielisiä siitä, minne olisi suunnattava, mitä tietä olisi lähdeittävä kulkemaan tästä eteenpäin. Nämä yleiset ja kaikkien tieteiden kohtaamat seikat ovat viime aikoina alkaneet vaikuttaa

myös sosialistisia valtioita tutkivaan politiologiaan. Tässä esiteltäviä teoksia voi pitää esimerkiksi uudemmassa tutkimussuunnasta.

Erityisesti *Fleronin* toimittamassa teoksessa keskitytään etsimään sellaisia uusia mahdollisuuksia, keinoja ja metodologiaa, joka soveltuisi nimen omaan sosialististen järjestelmien tutkimukseen. Sen sijaan *Triskan* toimittaman teoksen sisältö on paljon yleisempi. *Triskan* teoksessa olevat tutkimukset olisi voitu tehdä mistä tahansa maapallon osa-alueesta. Toisena erona näissä teoksissa on keskittyminen eri tasoihin. *Fleronin* teoksessa rajoitutaan pääasiassa valtion sisäpolitiikkaan, kun taas *Triskan* teoksessa tarkastelun kohteena on pääasiassa kaikkien sosialististen valtioiden muodostama järjestelmäkokonaisuus. Tämän vuoksi teokset ovat sangen erilaisia, joten näiden teosten esittely tässä samassa yhteydessä joutuu vain käytännön syistä. Vaikka teokset tarjoavatkin kaksi selvästi vaihtoehtoista tutkimussuuntaa, on näitä tutkimusotteita ehkä hyödyttömyyden yrittää asettaa paremmuusjärjestykseen.

Fleronin toimittaman teoksen laatimisen motivaationa näyttää olleen entisen tutkimussuunnan voimakas kritisointi. Sosialistisia järjestelmiä koskeva tutkimus on parin viime vuosikymmenen aikana osoittanut miltei »geometristä» kasvua, mutta valtaosaa siitä *Fleronin* teoksen kirjoittajien mukaan voidaan pitää mystissävyisenä, ideologisesti (joko puolesta tai vastaan) värityneenä journalistiikkana. Saavutettua tietoa ei ole pyritty systematisoimaan; on unohdettu käytettyjen menetelmien kriittinen arviointi; on saavutettu koko joukko irrallisia faktoja ja on esitetty valtavasti hyviä tai huonoja spekulointeja; valittavinta on kuitenkin ollut yhtenäisen tuloksia integroivan teorian puuttuminen.

Fleronin teoksen artikkelit jakautuvat kolmeen ryhmään. Ensimmäinen sisältää muutamia metodologisia pohdintoja eli toisin sanoen muutamia ko. osa-alueelle soveltuvan metodologian logiikan tarkastelua. Toisessa osassa keskitytään käsitteistön aiheuttamiin ongelmiin. Kolmas osa sisältää eräitä yrityksiä soveltaa empiirisen yhteiskuntatieteen teorian muutamia valikoituja osia sosialististen järjestelmien tutkimukseen. *Fleronin* mukaan alkuperäisenä tarkoituksena on ollut myös nel-

jännen osan laatiminen. Tähän osaan olisivat tulleet artikkelit, joissa olisi esitelty erilaisia hypoteesien testaukseen ja empiirisen teorian rakentamiseen soveltuvia tutkimusmenetelmiä. Tämä neljäs osa on valitettavasti kuitenkin ollut pakko jättää pois, mutta Fleron lupaa tästä vielä uuden valikoiman. Mainittakoon tässä yhteydessä, että totutun tavan mukaan teos sisältää pääasiassa jo tunnettuja aikakauslehtiartikkeleita ja vain muutamia täysin uusia tutkimuksia on mahtunut mukaan.

Teoksen ensimmäisen osan esseiden sanoma voitaisiin tiivistää seuraavasti. Perinteellinen tapa tarkastella sosialistisia järjestelmiä on väärässä siinä, että tutkijat ovat liian suuressa määrin pitäneet tutkimusaluetta erillisenä yleisestä politiikan tutkimuksesta. Eräs teoksen kirjoittajista toteaa hieman pisteliäästi, että amerikkalaiset politiikan tutkijat ovat jakaneet valtiot kehittyneisiin, kehittyviin ja kommunistisiin, mikä merkitsee sitä, että kommunistinen järjestelmä ei ole kehittynyt eikä kehittyvä! Teoksen essee tarjoavat tilalle tendenssimäisesti ainoana vaihtoehtona vertailevan politiikan tutkimuksen otetta. Tämä suunta näyttää kuitenkin jakautuvan kahtia: toisen linjan mukaan sosialistisia valtioita on verrattava keskenään, koska nämä järjestelmät ovat erilaisia kuin muut poliittiset järjestelmät; toisen linjan mukaan sosialistisia järjestelmiä olisi tutkittava rinnan muiden poliittisten järjestelmien kanssa.

Toisen osan artikkeleissa keskitytään erityisesti »totalitarismin» käsitteen romuttamiseen. Osan johdannossa Fleron osuvasti toteaa: »In efforts to clarify the theoretical problems confronting students of Communist systems, questions of concept formation and explication are of central importance. Communist studies have been and continue to be greatly influenced by the concept »totalitarianism», which continues to cloud our thinking about contemporary Communist systems with grotesque images of Stalinism and the *Ezhovshchina*». (s. 151) Tältä osin tarjotut vaihtoehdot ovat sangen mielenkiintoisia ja mielekkäitä. Essee osoittavat sangen selvästi, että länsimaisen ja marxilaisen käsitteistön välillä on selvä kuilu — sosialististen järjestelmien tutkiminen läntisten käsitteistöjen avulla on harhaanjohtavaa. Esimerkinä mai-

nittakoon poliittisen osallistumisen käsite. Länessähän se tarkoittaa osallistumista vaaleihin jne., mutta sosialistisissa järjestelmissä osallistuminen tarkoittaa yhteiskunnallisen vastuun omaksumista eli toisin sanoen täysipainoista yhteishyvään tähtäävää elämistä. Tämä teoksen osa olisi voinut olla laajempikin, ottaen huomioon käsitteiden tärkeyden ja länsimaisen käsitelmääritysten soveltumattomuuden. Joka tapauksessa tämä toinen osa on ehdottomasti parasta, mitä teos tarjoaa.

Kolmannen, empiirisen osan, artikkelit ovat sangen hajanaisia. Ainoa merkittävä näytävä essee on W. A. *Welshin* »Toward a Multiple-Strategy Approach to Research on Comparative Communist Political Elites: Empirical and Quantitative Problems» (s. 318—356), joka on varsin esimerkillinen muunkin politiikan tutkimuksen kannalta. *Welshin* tapaa lainata ideoita muista yhteiskuntatieteistä, erityisesti tämän hetken hedelmällisimmistä sosiaalitieteistä, sosiaalipsykologiasta, voi pitää varsin ansiokkaana. Tällä artikkelilla voisi muuten olla merkitystä muissakin yhteyksissä.

Ei luonnollisestikaan voi vaatia, että mursovaihetta edustava teos olisi likikään täydellinen. Fleronin toimittama teos onkin ymmärrettävä lähinnä yritykseksi uusien teiden kartoitukseen. Lopullisten vaihtoehtojen löytyminen ei olekaan näin odotettavissa. Toisaalta hyvänä puolena on saavutettu sentään jotain. Saavutukset koskevat erityisesti käsitteistöä, mutta myös muiden yhteiskuntatieteiden soveltamiselle teos osoittaa lupaavia mahdollisuuksia. Puutteet ovat kuitenkin yllättävän suuria. Varsin suuri heikkous on kaiken entisen ja kaiken muun tutkimuksen arvostelu, koska tilalle ei sentään mitään mullistavaa ole ollut tarjolla. Tarjottu vaihtoehto keskittyy liiaksi vertailevan politiikan tutkimuksen ympärille (kirjan nimi voisi olla pareminkin »Communist Studies and the Comparative Politics»). Toinen puute on luvatus neljännen osan puuttuminen. Vaikka teoksessa usein, jopa otsikossa, korostetaan empiriaa, ovat artikkelit voittopuolisesti teoreettisia. Ja teoriahan jää aina yksin esitettyä abstraktioksi. Toisaalta hyvän empiirisen tutkimuksen antama esimerkki olisi paljon enemmän kuin pelkkä vakuuttelu empiirisen tutkimuksen paremmuudesta. Tutkimuskohteet on valittu

sangen yksipuolisesti — pääasiassa puhutaan vain Neuvostoliitosta. Muiden sosialististen valtioiden osuus jää vain puheeksi vähäisen empirian rajoituksessa Neuvostoliittoon. Neljäntenä virheenä on se, että tutkittuja asioita päinvastaisista kirjoittajien väitteistä huolimatta tarkastellaan liian paljon läntisten arvojen läpi. Teoksesta on täysin jäänyt pois marxilaisen analyysin ja käsitteistön käyttäminen, mikä varmaan olisi ollut hyvinkin mahdollista ja mielekästä juuri tässä yhteydessä. Mitä muuta kuin selvää indoktrinointia ovat termit »communist studies» ja »communist states»?

Triskan julkaisema teos sisältää empiirisiä tutkimuksia, joita on tehty Stanfordin yliopiston sosialistista kansainvälistä järjestelmää koskevan projektin yhteydessä vuosina 1963—67. Nämä tutkimukset on ennen julkaistu monisteena, mutta painettuna valtaosa artikkeleista ilmestyy teoksessa ensimmäistä kertaa. Teoksen lähtökohdana on ollut systeemitoeoreettinen ote ja tutkimuksen kohteena on ollut koko järjestelmä.

Teoksessa olevat tutkimukset eivät muodosta kovinkaan yhtenäistä ryhmää. Keskeisenä mielenkiinnon kohteena on ollut järjestelmän integraatio ja ryhmän sisäinen vuorovaikutus. Jonkin verran tekstiä on myös ryhmän ja muiden valtioiden välisestä vuorovaikutuksesta. Kirjassa julkaistut tutkimukset ovat sangen edustavia. Ne osoittavat selvästi uusia tutkimusmahdollisuuksia olevan olemassa. Tutkimukset kiinnostanevat erityisesti kansainvälisen politiikan tutkijoita, koska tutkimusasetelmat, -menetelmät ja esitetyt teoreettiset viitekehykset soveltunevat melko helposti mihin tahansa kansainvälisen politiikan tutkimukseen. Sosialististen valtioiden järjestelmän tutkimuksen kannalta katsottuna taas tutkimukset ovat varsin hedelmällisiä osoittaessaan mahdollisuuksia järjestelmän erään aspektin tutkimukseen. Valitettavasti tutkimukset ovat sen verran irrallisia, että lyhyenkään referaatin esittäminen niistä ei tässä ole mahdollista.

Kuitenkin myös Triskan toimittamaan teokseen sisältyy selviä puutteita. Pahin puute on miltei äärimmäisen positivistinen suuntautuminen kvantitatiivisen otteen myötä niihin ongelmiin, joihin on olemassa riittäviä aineistoja. Kuten Triska johdannossaan toteaa tutki-

jat keskittyvät etupäässä vuorovaikutuksen kvantiteetin tutkimukseen jättäen pois vuorovaikutuksen kvaliteetin, mikä ei ole anteeksiannettavaa, vaikka perusteluja voitaisiinkin esittää. Toisaalta tutkitut ongelmat tahtovat valitettavan suurelta osalta olla yllättävän triviaaleja. Teoksessa esitetään kylläkin tutkimuksia myös todella tärkeistä ongelmista, mutta muutamien tässä suhteessa heikkojen tutkimusten mukanaolo on perustelematonta. Toinen varsin paha puute on tutkimusten varsin selvä yksipuolisuus, joka johtuu keskittymisestä integraatioon ja vuorovaikutukseen. Näin ollen Triskankin teos lupaa tosin Fleronia vaatimattomammin enemmän kuin teoksen tutkimukset osoittavat.

Kuten sanotta näiden teosten keskinäinen paremmuus riippuu itse kunkin lukijan tarpeista. Yhdessä ne kuitenkin selvästi osoittavat, että sosialististen valtioiden ja sosialististen valtioiden järjestelmän tutkimus näyttää hyvinkin mahdolliselta. Molemmat teokset osoittavat ainakin jonkinlaisia mahdollisuuksia tutkimuksen tekemiseen. Molempiin teoksiin sisältyy samalla puutteita, joiden poistamiseen olisi ehkä alettava kiinnittää entistä enemmän huomiota. Pahin poistettavissa oleva puute on epäilemättä liiallinen rajoittuminen joko teoreettisesti tai metodologisesti. Sosialististen valtioiden ja valtioiden järjestelmän tutkimus on epäilemättä sen verran vaikea tehtävä ainakin vielä toistaiseksi, että mitään ajateltavissa olevia mahdollisuuksia ei kokeilematta kannattaisi hylätä eikä toisaalta kaikkia voimia kannattaisi aivan tässä vaiheessa keskittää yksipuolisiin (tieteellisessä mielessä) ratkaisuihin.

Vilho Harle

MICHEL TATU: **Power in the Kremlin. From Khrushchev to Kocygín.** Translated by Helen Katel. The Viking Press, New York 1969. 570 s.

Hruštševin valtakaudesta ei ole tähän saakka ollut olemassa perusteellista yleisesitystä, joten Michel Tatus teos täyttää erään aukon neuvostotutkimuksessa. Jo tämä riittäisi suopeuteen teosta kohtaan, mutta sen

lisäksi teos on erittäin korkeatasoinen ja hyvin viimeistellyn tuntuinen. Tatu on pystynyt mestarillisesti yhdistämään mielekkääksi kokonaisuudeksi valtavan määrän faktoja. Ja jokainen fakta ja tapahtumasarja on joutunut käymään läpi Tatun kriittisen analyysin. Kaikissa kohdin hän perustelee huolellisesti väitteensä ja hypoteesinsa, eikä hän pidä niitä minään lopullisina totuuksina.

Tatu käsittelee teoksessaan ajanjaksoa U-2-kriisistä XXIII puoluekokoukseen saakka. Tatu itse on ollut *Le Monde* -lehden Moskovan kirjeenvaihtajana vuodesta 1957 vuoteen 1964 saakka, jonka ansiosta hän on voinut paikan päällä laajasti perehtyä kirjassaan käsittelemiinsä ongelmiin. Voi sanoa, ettei näin elävää ja mielenkiintoista teosta olisi voinut kirjoittaa kammiossaan kyhöttävä tiedemies, vaan siihen tarvittiin Tatun kaltainen kentällä toimiva kremnologi.

Kuten edellisestä jo käy ilmi, niin Tatu käyttää kremnologista metodia. Kremnologia on analyysimetodi, joka panee suuren painon henkilöiden ylentämisen, alentamisen ja heidän välisten suhteittensa huolelliselle tutkimukselle ja myös tiettyjen konventionaalisten ja muodollisten lausumien tarkalle sanavalinnalle. Tatun mielestä kremnologia on ainoa tapa saada selville, mitä on tapahtumassa Kremlissä. Hän korostaa kremnologian antamien tulosten hypoteesinomaisuutta. Ja hänen mielestään kremnologian käytöstä voidaan heti luopua, kunhan vain Neuvostoliiton kommunistipuolueen politbyroon ja keskuskomitean arkistot avataan. Tällöin voitaisiin ottaa käyttöön historiatieteen tarjoamat menetelmät, ja tällöin tulokset olisivat paljon luotettavampia. Neuvostoliiton asiantuntijana Tatu kyllä hyvin tietää, ettei kremnologeja uhkaa työttömyys ainakaan arkistojen avautumisen vuoksi.

Viime vuosina kremnologia on joutunut huonoon valoon Neuvostoliiton tutkijain piirissä. Ja varsinkin neuvostoliittolaiset länsimaisen neuvostotutkimuksen kriitikot hyökkäävät kiihkaasti kremnologian mörköä vastaan. Tatu asettuu kuitenkin rohkeasti puolustamaan jopa kremnologian kyseenalaisimmaksi asetettua protokolla-analyysia, joka pyrkii tekemään johtopäätöksiä neuvostojohdon valtasuhteista seisomajärjestysten (vappu- ja lokakuun valankumouksen paraateissa) ja nimijärjestysten

yms. mukaan. Stalinin valtakaudella protokolla-analyysille pantiin suurta painoa, mutta viime aikoina sen merkitystä on väheksytty. Mutta Tatun mielestä tällä menetelmällä saadaan vielä nykyäänkin hyödyllisiä viitteitä kulissien takaisista tapahtumista. Ja hän antaakin vakuuttavia esimerkkejä menetelmän käyttökelpoisuudesta. Tietenkin sitä käytettäessä on noudatettava äärimmäistä varovaisuutta.

Yleensä kremnologeille neuvostoulkopolitiikka on vain valtataistelun sivutuote, jonka tekemiseen neuvostojohtajat omistautuvat vain silloin kun valtataistelultaan joutavat. Tatun kirjassa osoitetaan erittäin havainnollisesti kuinka tärkeää sijaa ulkopoliittiset kysymykset näyttelevät johtajain välisissä kiistoissa. Esimerkiksi U-2-juttu ja Kuuban kriisin loppu järkyttivät vakavasti Hruštševin valta-asemaa. Tatu onkin sitä mieltä, että mitään lännen politiikkaa Neuvostoliittoa kohtaan ei voida järkevästi suunnitella ottamatta huomioon kuinka se vaikuttaa neuvostoeliitin huijulla tapahtuvaan taisteluun vaikutusvallasta. Tämän johdosta, hän toteaa, että ulkopoliittiselle maailmalle näkyvissä olevat merkit tuosta taistelusta täytyy ottaa vakavasti siittäkin huolimatta kuinka merkityksettömiltä ne tuntuvat. Esimerkiksi vuoden 1960 alussa merkit osoittivat riittävän selvästi, että Hruštšev huolimatta itseluottamuksestaan ja ympäröivästä kultistaan ei ollut Kremlin täydellinen valtiias, kuten otaksuttiin. Pohtimatta kysymystä, olisiko lännen etujen mukaista ollut auttaa häntä lujittamaan valtaansa, olisi ollut hyödyllistä tietää Hruštševin vallan rajoitukset, toteaa Tatu.

Suomalaista lukijaa kiinnostaa erityisesti Berliinin kriisin taustan selvittely, sillä onhan meillä hyvin arvovaltaisella tasolla kiistelty siitä, loppuiko Berliinin kriisi ennen noottikriisiamme vai oliko noottikriisimme vain eräs Neuvostoliiton käyttämä keino Berliinin tilanteen vakavuuden osoittamisessa. Tatun tulokinnan mukaan Kuuban kriisikin oli vielä osa Berliinistä käytyä kamppailua, joten kyllä tuohon väliin noottikriisimmeikin mahtuu pienenä Berliinin kriisin episodina. Tatun mukaan kun Hruštšev ei enää voinut päästä Berliinissä eteenpäin syyttämättä sotaa, hän päätti sijoittamalla Kuubaan ohjuksia muuttaa voimatasaa-

painoa Neuvostoliitolle edulliseksi ja vaatia sitten myönnytyksiä Euroopassa maksuksi ohjusten poisvetämisestä. Tähän uhkapeleihin Hruštšev ryhtyi palauttaakseen arvoaltaansa Kremlissä, joka ei ollut erityisen suuri U-2-jutun, syksyn 1961 Berliinissä koetun epäonnistumisen ja sisäpoliittisten epäonnistumisien vuoksi. On siis selvää, että Hruštševin osakkeet heikkenivät Kuuban kriisin jälkeen entisestään, kun taas Kozlovin, joka kuului konservatiivisiin kommunisteihin, vastaavasti nousivat. Tatum mielestä, jos Kozlov ei olisi sairastunut huhtikuussa 1963, niin vallansiirto olisi tapahtunut jo vuonna 1963, sillä niin vahvat jo olivat Kozlovin asemat. Ei siis olekaan ihme, että Hruštšev kertoessaan Guy Mollet'ille Kozlovin vakavasta sairaudesta hymyili leveästi.

Tatun kerronnan edetessä Hruštševin syrjäyttäminen ei tule minään yllätyksenä lukijalle, sillä Hruštševin koko valtakausi oli ollut eräänlaista tasapainoilua. Hruštševin vallan heikkous piili siinä, että hän ei ollut pystynyt riittävän perusteellisesti puhdistamaan puolueapparaattia stalinistisista aineksista. Lisäksi Hruštšev hankki vastustajia uudistusmielisistä epäonnistumisillaan niin ulko- kuin talouspolitiikassa ja erityisesti maatalouspolitiikassa. Maatalouden suosiminen aiheutti vastaavasti vähennyksiä raskaan teollisuuden määrärahoissa, jonka vuoksi Hruštšev joutui ankariin yhteenottoihin »teräksennielijäin» kanssa kummankin puolen todistaessa kantansa oikeutuksen Lenin-sitaateilla. Hruštševin talousuudistus jäi näin ollen puolitiehen. Taloudellisesta organisaatiosta tuli kompromissien johdosta erittäin monimutkainen, kömpelö ja ristiriitoja synnyttävä, sillä valtasuhteista syntyi erimielisyyksiä eri instanssien välillä.

Nämä vaikeudet voittaakseen suunnitteli Hruštšev vuoden 1964 marraskuun keskuskomitean täysistunnossa suorittavansa laajoja puhdistuksia, joten Hruštševin vastustajain ja puolueettomainkin oli toimittava asemansa pelastamiseksi. Koska Brežnev ja Suslov kumppaneineen kykenivät viimeiseen saakka pitämään Hruštševin täysin tietämättömänä salaliitosta, niin palatsivallankumous onnistui vaivattomasti.

Kirjansa lopussa analysoi Tatu nykyistä valtastruktuuria. Hän näkee nykyiseen tilanteeseen kaksi ratkaisumallia: totalitäärisyyksen yhden miehen hallinnassa (Kiinan valitsema malli) tai laajennettu parlamentaarinen systeemi (Jugoslavian malli). Kumpi ratkaisu sitten valitaankaan, niin joka tapauksessa muutosten on tapahduttava ja puolue tuntee niiden yhteiskunnallisen ja sosiaalisen vaikutuksen ensimmäisenä. Ainoastaan tiukka konservatiivisuus pelastaa valinnan tekemiseltä.

Kuten jo alussa totesin pidän Tatun kirjaa erinomaisena. Jos nyt siitä haluaisi sanoa jotain negatiivista, niin se olisi kirjan laajuus. Itse en pidä tätäkään haittana, vaan positiivisena piirteenä, mutta henkilö, joka ei tarkemmin tunne 1960-luvun Kremlin tapahtumain päälinjoja, saattaa eksyä Tatun kirjan detaljeihin niin, ettei pysty saamaan mitään hyvää yleiskäsitystä tuosta ajanjaksosta, vaan vain valtavan määrän erilaisia pikkutapahtumia. Ennen Tatua olisi siis syytä lukea jokin hyvä yleisesitys, jossa päälinjat esitetään suppeasti (Esim. Carl Linden, *The Khrushchev Leadership, 1957—1964*), niin kyllä ne sen jälkeen löytyvät Tatunkin teoksesta.

Heimo Vesala